

לדור ולדורות

מרכז מורשת הרב נסים

הראשון לציון הרב הראשי לישראל

רח' זבוטינסקי 44 י-ם ע.ר. 7-491-002-58 טלפקס: 5637524

יוצא לאור בסיוע המשרד לשרותי דת

העורך: הרב שמואל כ"ץ

המשרד לשרותי דת

שמחת יום העצמאות

ולשמחה מה זה עושה?

בהלל שאנו אומרים בתפילת מועדי ישראל, אנו קוראים בין היתר את מזמור קי"ח בתהילים ("הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו..."). על פסוק כ"ד בפרק זה: "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו" אומרים חז"ל (זוהר כרך ג קה, א):

הוא.

ושמחים בו בהלל והודאה מפני ונשמחה בו" - בקדוש ברוך הוא. השמחה בקדוש ברוך הוא שחולל האחרונות, קמים אנשים ותוהים: שאלה זו נשאלת מתוך כאב כאשר אנו במו ידינו מכרסמים מציאות זו, עולה השאלה את יום העצמאות?

במסכת מגילה (יד, א) מבררת קל וחומר מחג הפסח: "אמר רבי

עלון אייר תשע"ח

שמחת יום העצמאות

החזרת השלטון היהודי וקיבוץ נדחי ישראל

הדמות האמתית שיש לתת ליום העצמאות

ברכה על ההלל ביום העצמאות ויום ירושלים

למה אין תקנה כללית ליום העצמאות?

בו' - ביומא, 'בו' - בקודשא בריך אנו חוגגים את יום העצמאות ש"זה היום עשה ה'" ועל כן "נגילה השמחה ביום עצמו נובעת מתוך את היום הזה. והנה בשנים "ולשמחה מה זה עושה?!" (קהלת ב, ב). מעומק הלב נוכח המציאות הקשה, בעצמאותנו ופוגעים בה. לאור הנוקבת: האם יש מקום עדיין לחגוג חגיגת יום העצמאות - מן התורה הגמרא, שימי הפורים נקבעו על יסוד

חייא בר אבין, אמר רבי יהושע בן קרחה: ומה מעבדות לחירות (יציאת מצרים) אמרינן שירה, ממיתה לחיים (נס פורים) לא כל שכן?!" קביעת פורים כיום חג נלמדת בקל וחומר מצווי התורה בקשר לחג הפסח. בחג הפסח אנו חוגגים את שחרור עם ישראל מעבדות לחירות. בפורים, ההצלה גדולה ומשמעותית הרבה יותר - ממיתה לחיים! קל וחומר שנחגוג ביום זה!

בעקבות גמרא זו פוסק החתם סופר (רי' משה סופר) כי קביעת פורים כיום חג היא מהתורה, כיון שהחג נקבע על יסוד לימוד של קל וחומר, שהיא המידה היסודית ביותר מבין המידות שהתורה נדרשת בהן. ואף שאת מצוות חג הפורים: קריאת מגילה משתה ושמחה, משלוח מנות ומתנות לאביונים קבעו חכמים, בכל זאת, החיוב על עצם החג הוא מהתורה, ומי שאינו חוגג יום זה בשום צורה שהיא מבטל מצות עשה מהתורה!

ואילו מי שכן חוגג אך לא כפי שצוו חכמים - עובר רק על דין דרבנן, אלו המה דברי החתם סופר (יורה דעה, רלג): "דקביעת יום מועד ביום עשיית נס הוא קל וחומר דאורייתא, ולפי עניות דעתי לפי זה יום פורים וימי חנוכה - דאורייתא (מהתורה) הם! אך מה לעשות בהם - אם לשלוח מנות או להדליק נרות או לעשות זכר אחר - זהו דרבנן (מדברי חכמים), והעובר ואינו עושה שום זכר לימי חנוכה ופורים עובר על מצוות עשה דאורייתא!"

בשנותיה הראשונות של המדינה נשאל הרב משולם ראטה זצ"ל מהי עמדת ההלכה ביחס לעצם קביעת יום העצמאות כיום חג וכן לגבי אמירת ההלל וברכת "שהחיינו" ביום זה. בתשובתו (שו"ת קול מבשר א, כא) דן הרב ראטה באריכות וביסודיות בשאלות אלו. לגבי תוקפו של יום העצמאות כיום חג קבע כך: "פשיטא בנדון דידן, הנוגע לציבור כלל ישראל ויש כאן פדיון מעבדות לחירות, שנגאלנו משעבוד מלכויות, ונעשינו בני חורין והשגנו עצמאות ממלכתיות וגם הצלה ממיתה לחיים שניצלנו מידי אויבנו שעמדו עלינו לכלותינו - בוודאי חובה עלינו לקבוע יום טוב!" פשוט הדבר שיש לקבוע את יום העצמאות כיום חג, שהרי הקמת מדינת ישראל מהווה הן **שחרור משעבוד לחירות** והן **הצלה ממוות לחיים** - גם השחרור של פסח וגם ההצלה של פורים! קביעת יום העצמאות כיום חג הכולל שמחה והודאה היא איפה מהתורה! ועל כן אין הדברים תלויים בהרגשתנו כלל! קביעתה של התורה מחייבת אותנו לשמח, לחגוג ולהודות להקב"ה, על ישועתנו והצלתנו...

הכרת תודה

השמחה וההלל ביום העצמאות מבטאים הודיה לקב"ה על הצלתנו אך גם על עצם המתנה האדירה שהעניק לנו - **מדינת ישראל**. העובדה שהפסקנו להיות משועבדים לאחרים וניתנה לנו עצמאות, מחייבת אותנו להודות על כך ולא להיות כפויי טובה, זאת חרף הבעיות הרבות הקיימות במדינה.

משל למה הדבר דומה: לאדם שקבל מחברו אגרטל לפרחים, יפה מאין כמוהו, ואחד מבני הבית במקום לשים בו פרחים מלאו בוץ היעלה על הדעת שמקבל האגרטל אינו צריך להודות לנותן המתנה? הרי היה זה אחד מבני הבית שזרק לתוך האגרטל בוץ - ומדוע יפגע מכך נותן המתנה?!

כך גם אנו - קבלנו מהקב"ה מתנה יקרה מאין כמוה - מדינת ישראל, זכינו למה שלא זכו דורות רבים לפנינו, והנה צעות בעיות, שאנחנו יוצרים בעצמנו - הייתכן שבגלל אותן בעיות לא נודה לקב"ה על עצם המתנה שנתן לנו?! אדרבה! הכרת התודה היא שצריכה לעורר בנו את הרצון לדאוג שהכל יתנהל בצורה הראויה והנכונה, ואם כן, בוודאי שאנו צריכים להודות להקב"ה על כל מה שעשה לנו.

כל שנה, מזה אלפי שנים, אנו חוגגים את חג הפסח על יציאת עמ"י ממצרים. האם העובדה שעמ"י חטא לאחר מכן בחטא העגל מנעה מאיתנו להמשיך ולחגוג את חג הפסח?!

את חג החנוכה אנו חוגגים על ניסי ה' ונפלאותיו שזכינו להם ע"י חסידי עליון-החשמונאים. האם העובדה שמאוחר יותר הפכה המלכות החשמונאית לצדוקית, הביאה לכך שנפסיק לחגוג את חג החנוכה?!

כך גם בימינו, האם הבעיות שאנו גורמים צריכים להביא את הפסקת ההודיה לקדוש ברוך הוא על הניסים הגדולים שהביא עלינו, על הפדות משעבוד שהעניק לנו ועל ההצלה ממיתה לחיים שזכינו לה?! כל אלה באים לידי ביטוי בשמחה, בהלל ובהודאה של יום העצמאות!

הרב חיים דרוקמן, לזמן הזה, אייר עמ' 263-268

החזרת השלטון היהודי וקיבוץ נדחי ישראל – הם קיום חזון הנביאים

חג העצמאות צריך לשמש ראש השנה לחשבון המדינה. ככל שהוא נעשה וותיק יכולים אנו לסכם ביתר בהירות את הישגינו ולהתוות הדרכים לעתיד. הניסיונות גדולים, הבעיות מתלבנות, האופק מתרחב והתמונה מתבהרת יותר ויותר. מדינת ישראל הולכת וגדלה, מספר תושביה מתרבה, מוקמים בה ישובים חדשים, נוסדים בה מוסדות תורה ותרבות והחרושת מתפתחת. אבל עלינו לשאול: האם התפתחות זאת עולה בקנה אחד עם תהליך הגאולה לפי הרוח שנבאו עליה נביאנו ודיברו עליה חכמינו? לשם כך עלינו להקדים ולשאול עוד שאלה: אנו מאמינים שגאולת ישראל אינה יכולה לבוא אלא בידי שמים. אבל האם היתה דרושה התעוררות דלתתא שנתגלתה בדורות האחרונים למציאת דרכים מעשיות לגאולת הארץ והחייאת השלטון היהודי בה? דומני שתשובה על שאלה זו יכולים אנו למצוא בדבריהם של שנים מגדולי חכמי ארץ-ישראל שלפני ארבעה ושלפני חמשה יובלות. האחד הוא המקובל החסיד ר' רפאל טריוויס, שבספרו הנפלא 'צח ואדום' (דף ה ע"א) הוא משיב על שאלה זו: "ואף שנבין שאין לנו תקומה אלא בַּעֲפֶתָהּ, חובה עלינו ככל הבא מידינו לעשות. אולי יחנן ה' צבאות על חרבן נוה עם נדברות, ויושבו הערים ונבנו החרבות".

ולפניו ר' משה חאגיז, שליחה הנאמן של ציון, שבעת שהיה בהולנד ראה שהיהודים הנמצאים בה משתעשעים בתקווה, שמשום הטוב והחירות שיש להם בארצם, אין להם עוד צורך בירושלים. ונמצאו גם שטענו: "כי אין חפץ לה' בישיבת בני ישראל בארצות החיים ההמה עד שהוא יתברך יקבץ נדחינו, וגם מחזיקים דברי צפצופם באומרם רבותינו ז' "ל: שלש שבועות השביע הקב "ה את ישראל שלא יעלו בחומה וכו'" (כתובות קיא, א). נתעורר אז ר' משה חאגיז לחבר את ספרו 'שפת אמת', בו השיב בדרך תבונה ובמלים נמרצות כנגד אלה, ועליהם הוא אומר כאיוב 'לא בדעת ידבר', ומוכיח דבריו מן הפסוקים ומדברי חז' "ל (שפת אמת, דף ז' ע"ב).

והנה התופעות הגדולות של תקומת מדינת ישראל: הראשונה – עצם החזרת השלטון היהודי על חלק מארצו ובנין ארצו ופיתוחה; והשנייה – קיבוצם של נדחי ישראל בתוכה, הם לפי אמונתנו קיום החזון הנבואי על ימי הגאולה. רוצה אני לפרש את הפסוק: "בונה ירושלם ה' נדחי ישראל יכנס" (תהלים קמז, ב). נאמר תחילה בנין הארץ, זהו השלב הראשון שבו כרוך השלב השני של כינוס נדחי ישראל, לכך אנו מתכוונים. אבל בבניין בלבד לא סגי, "בונה ירושלם ה'" נאמר, והכוונה גם לבניינה הרוחני שיהיה ברוח תורת ה', ברוח היהדות, ויסוד זה אנו צריכים לחזק בל יסעו יתדותיו. הן כך הוא דרך הטבע, שקודם מתחילה לבוא הגאולה ואחר-כך פדות הנפש, כך אנו מברכים בליל הפסח: "על גאולתנו ועל פדות נפשנו". אם הגיעה שעתם של גאולים לבוא, ודאי שתגיע גם שעת פדות הנפש.

התופעה של קיבוץ שבטי ישראל היא מפליאה אותנו מאד. לפני שנים אחדות רחוקים היינו מלהעלות על דעתנו שגלויות שלמות יחוסלו ויועתקו למדינת ישראל, והנה דווקא באותה שעה שמדינות ערב היו אתנו במצב מלחמה עלו בני גלויות אלו. הלא תופעה בלתי מובנה היא זו, ואנו מוצאים אותה רמוזה בדברי המדרש (תנחומא, מהד' בובר, בשלח, ג): "ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו" (משלי טו, ז) – אלו ישראל, שכתוב בהם: "כל איש ישראל" (דברים כט, ט), כשהיו במצרים, כיון שבאתה השעה להיגאל, "גם אויביו ישלים אתו" – זה פרעה, שכתוב בו: אמר אויב ארדוף אשיג אחלק שלל" (שמות טו, ט). כלומר, בשעה שמתגלה רצון ה' לחונן את עמו, אז יתקבצו בני ישראל לארצם, גם אלה הנמצאים מאחורי הרי החושך ומסך הברזל. חזיון זה ראינו בעינינו עם חיסול גלויות בבל ותימן. הנס הזה הוא נס בתוך נס, כי אלמלא שילוב המאורעות האלו שגרמו לרצון הגלויות לעלות כחומה לישראל, מי יודע אם היו עולים העולים. הן כשהיו המדינות פתוחות, רוב רובם של בני הגולה לא עלו. חוסר הנוחיות בארץ, והתנאים שנראו להם טובים יותר בארצותיהם גרמו לכך. החיבה והמצווה לעלות לארץ לא הדליקו בהם את הניצוץ הקדוש לגאולה, כי אין ארץ-ישראל נקנית אלא על-ידי יסורין.

כאן רוצה אני לחזור ולהביא מדברי ר' משה חאגיז שאומר על הפסוק (במדבר יד, כג): "אם יראו את הארץ אשר נשבעתי לאבותם, וכל מנאצי לא יראוה". 'מנאצי' – שאינם רוצים לעלות לארץ כי אם בעגלות ומרכבת סוסים, ועוד באים בטענות שווא ומדוחים ומוציאים שם רע כדי להיות מואסים ביושבי הארץ שהם פירות הארץ, לאלו אני גוזר עליהם שלא יראוה... וגם מה שאתם אומרים מה לנו ולא"י, מאחר

שכבר ה' השליך אותנו משם אין לנו עוד ארץ ישראל... על זה דעו 'כי יום לה' צבאות על כל גאה ורס' וכו' (ישעיה ב, יב). 'יחי אני נאם ה' אלוהים, אם לא ביד חזקה ובזרוע נטויה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם. והוצאתי אתכם מן העמים וקבצתי אתכם מן הארצות אשר נפוצותם בס' (יחזקאל כ, לג-לד). פסוק זה מורה, שהמשפט הזה אשר לעתיד יהיה נשפט עם בית ישראל, הוא על הוצאת דיבת הארץ ויושביה רעה אל אביהם, כמו שפרשנו שהנוגע בכבוד הארץ ההיא מחלל כבוד אביו שבשמים" (שפת אמת, פרק ט, דף ט"ז ע"ב). וכן הוא אומר: "כל מי שיוציא שם רע על הארץ ילקה בגופו... והיינו וכל מנאצי לעתיד גם כן יהיו תחת עונש גזרה זו שלא יראוה, כי המוציא שם רע על הארץ הטובה הנה מורה היותו לא מבני ישראל" (דף ט"ו ע"א).

ויותר מזה כותב ר' רפאל טריוויס (צח ואדום, דף ו' ע"א): "והווי זהיר מלעקם פיך לדבר ולבך להרהר על ארץ ישראל, אף בדבר של גנות ח"ו הנראה בה לעיני רואי השמש, ששגגתה עולה זדון, והבט וראה במרגלים מה הגיע עליהם ומה גרמו". ואף-על-פי שלדאבוננו הננו רואים מכשולים ופרצות בחומת היהדות, עם כל זאת אנו בטוחים שזהו תהליך כור ההיתוך של התרסקות צורת החיים במדינה, ובסופו של דבר יהיו זכים ומזוקקים על טהרת אמונתנו. שום אומה ולשון אין דתה ואמונתה כרוכים בארצה כאומה הישראלית. עם ישראל אין הארץ קדושה לו בגלל מקומות קדושים בלבד, אלא משום שהיא מקום השכינה, ארץ שה' דר בה ועיניו פקוחות עליה מראשית השנה ועד אחרית שנה. הרבה מצוות אינן נוהגות אלא בארץ. הארץ היא הדת והדת היא הארץ, ואין עם ישראל נקרא עם בלי ארצו.

אין יסוד שמשותף אותנו עם אחינו שבגולה אלא הדת והארץ, אשר בה, כדברי ר' רפאל טריוויס: "תלוי אמונת ישראל... היא הירושה והנחלה היא בית אלוהים ושער השמים... ארץ אשר ה' אלוהיך דורש אותה תמיד, עיני ה' אלוהיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה, ולבו שם כל הימים אף בגלות לא זו מחבבה, מקום השלמות, מקום הקדושה והטהרה... מקום המנוחה והקוממיות... מקום הישועה, מקום התחיה והגאולה, מקום הנקמה למשעבדים בניו, מקום שמלך מלכי המלכים הקב"ה איווה למושב לו, מקום השלום". וכדברי ר' משה חאגיז: "כל מעלת ישראל היא תלויה בארץ ההיא, כמו שנאמר: "גוי אחד בארץ" (שמואל ב' ג, כג), להורות שכשישראל על אדמתן אז דווקא נקראו גוי אחד בארץ" (פרק ד, דף ה ע"ב).

הנה כי כן אנו רואים במדינת ישראל את כור ההיתוך של כל הגלויות וההשקפות. אנו צריכים להשתדל שבסופו של דבר יוצר עם אחד בארץ עם השקפת עולם אחידה ומגובשת היונקת את מקורותיה מתורת ישראל.

תשט"ו

הרב יצחק נסים, לדור ולדורות: מאמרים ונאומים, עמ' צט-קא

הרב נסים נואם בפני חיילי צה"ל, משמאלו: הרב הראשי לצה"ל אלוף הרב שלמה גורן

הדמות האמתית שיש לתת ליום העצמאות

שלמו ימי העשור למדינת ישראל. העם בישראל ובגולה הרבה לחוג בשנה זו את תשועתו אשר שם ה' בידי צבאות ישראל לפני עשר שנים. אך דומני, שבשנה זו יותר מן השנים הקודמות צפה ועלתה בלב רבים, אולי בלב כולנו, השאלה: מה דמות נשווה ליום זה, האם מפגנים ותהלוכות רחוב, צחוק והוללות, יקבעו את אופיו? והאם בצורה זו נגיב על המאורע הגדול שהוא תחילה לשחרור ארץ אבותינו ולקיבוץ גלויותינו?

חגי ומועדי ישראל, שגם בתקופות הקשות והנוראות ביותר בחשכת הגלות ובאימת העמים, אמצו את רוחו לעמוד בקשיי השעבוד, הדיכוי וההשפלה, ייחודם הוא בהיותם מכונסים איש איש למשפחתו, מסובים בבתיים באווירת קודש וטהרה. בכך נבדלו חגי ישראל מחגי האומות, בשלוותם, בטהרתם ובצניעותם. משום כך טבועות תחושת והרגשת מועדי ישראל בכל לב יהודי. החגים נשתרשו בעם ברוחו ובמהותו, ורגשי הקדושה מפעמים גם בלבבות של אלה שנתרחקו מן הקדושה. ככל שהאדם מרבה בתכסיסים ובסממנים חיצוניים להרבות את החגיגות, אין הוכחה גדולה מזאת שלבו ריק משמחה, שאינו חש מאומה מסגולותיו ועליונותו של יום טוב, כי השמחה הוא ענין שבלב ואי אפשר לכוף אותה על האדם. לא פעם עולה ההרהור בלב – שמא אנו מפרזים בריבוי חגיגות וימי שמחה תדירים ושאינם תדירים, משלנו ומשל אחרים. הרי עם ישראל נתברך בחגים ובימים טובים בכל תקופות השנה, וזו היא המידה ואין להוסיף עליה.

דורנו זה הוא דור שהחומריות גברה בו על הרוחניות. גם אם נרצה לקבוע ליום העצמאות דפוסים של חגי ישראל, אנו יודעים שלצערנו לא יהיו מנת חלקם של כל בני האומה, ואין מועדים שמחים אלא אם כן הם נחלת העם כולו החוגג אותם באותו צביון ובאותה צורה. לפיכך, לא נותר לנו אלא לקבל על עצמנו לנסות להשפיע על אחרים, שיום זה, בו נעשו לנו נסים ותשועה ושהוא מסמל את תחילת פדותו של העם, דין הוא שנחוג אותו באותה הרוח, כל איש בקרב משפחתו וידידי, וביחס של כבוד וקדושה, לא ברעש בהמולה ובהוללות, אלא בחדה ורעותא דליבא. וכשם שבכל חג ובכל שמחה הננו מעלים את ירושלים על ראש שמחתנו, כך גם ביום שחרור חלק מארצנו נעלה ונזכור את ירושלים שלפנים החומה, את הכותל המערבי ושאר ערי הקודש שעדיין הם בידי זרים.

אנו מייחלים ומתפללים: שיברך ה' את עמו בעוז לעמוד בפני התפקידים הגדולים שהוטלו עלינו, לחזק ולהגביר את כוחה של מדינת ישראל, להפריח שממותיה ולבנותה, לקבץ בניה לתוכה ולמזג את השבטים, לחדש את זוהר תפארת עברנו בארץ הקודש, להשליט את מצוות התורה וערכי היהדות בקרב כל חלקי העם.

נודה לה' יחד עם כל בית ישראל על גאולתנו ונתפלל אליו על פדות נפשנו. יהי-רצון שיקוימו בימינו דברי החזון של זכריה הנביא (ח, ז): "כה אמר ה' צבאות: הנני מושיע את עמי מארץ מזרח, ומארץ מבוא השמש. והבאתי אתם ושכנו בתוך ירושלים, והיו לי לעם ואני אהיה להם לאלוקים באמת ובצדקה".

תשי"ט

הרב יצחק נסים, לדור ולדורות: מאמרים ונאומים, עמ' קז-קח

הרב נסים בראש תהלוכה לכותל הדרומי לשם העברת ביה"ד הגדול אליו

ספרדים הלומדים בישיבת 'מרכז הרב' – איך ינהגו לגבי הברכה על ההלל ביום ירושלים?

ב"ה. ירושלים,

כ"ו באייר התשכ"ט

לכבוד

מר מרדכי בוטבול

ירושלים.

שלום וישע רב,

בתשובה למכתבך מיום כ"ג בחודש זה הננו להשיבך:

אם בישיבתכם הוסכם לומר הלל ביום העצמאות וביום שחרור ירושלים בברכה, בודאי לא הוסכם שכל יחיד יברך, אלא הציבור ישמע את הברכה מפי הש"ץ וממילא אין מקום לספק שהעלית.

בכבוד רב,

הרב ד"ר ר. בונפיל

מנהל לשכת הראשון לציון הרב הראשי לישראל

לכלל ולפרט: הלכות קצובות, חלק א, עמ' כג

למה אין תקנה לתוכן כללי לגבי חגיגות יום העצמאות ויום ירושלים?

ב"ה. ירושלים,

ט"ז באייר התש"ל

לכבוד

החכם המליץ יהושע הכהן נאמן יצ"ו

ברוקלין.

שלום וישע רב,

קיבלנו את מכתבך מיום ו' לחודש זה והבאנו את תוכנו לפני כב' הרב הראשי שליט"א ודעתו ידועה שכל עוד שאין שקט בארץ ואויבינו מסביב עוד הם מתנכלים לנו ונעזרים על ידי מדינות גדולות שונאות ישראל, לא יתכן לתקן תוכן כללי לימי הניסים יום ה' וכ"ח באייר וכל אחד נוהג כיום לפי הרגשותיו¹.

מקווים אנו בעז"ה שבקרוב יפרוס השי"ת סוכת שלומו עלינו ועל כל עמו ישראל ונקיים אסיפה גדולה מכל גדולי רבני ישראל לקבוע תוכן לימי הניסים הנ"ל ותפילות והודאות לעושה נפלאות לבדו, ועיני כל ישראל תחזנה בבוא לציון גואל במהרה בימינו אמן.

בכבוד רב,

הרב שלמה דנן

מנהל לשכת הראשון לציון הרב הראשי לישראל

1. ראה מאמרו של הרא"י אונטרמן בקובץ שנה בשנה עמ' 121 ובספרו "שבט מיהודה" חלק השו"ת או"ח סי' נט עמ' קג (הוצאת אריאל ירושלים תשנ"ג). שו"ת דברי חכמים להר"ש יצחק הלוי או"ח סימן נז ובהערה שם. שו"ת ישכיל עבדי ח"ו או"ח סימן י, שו"ת יבי"א ח"ו או"ח סי' מב, שו"ת מנחת יצחק ח"י סימן י.

לכלל ולפרט: הלכות קצובות, חלק א, עמ' כד-כה